

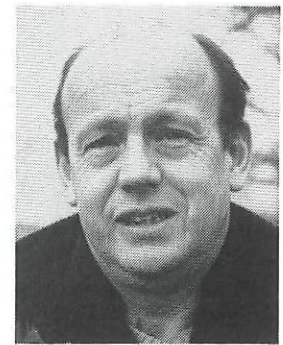
SVENSK FOTBOLL

Idrott som saknar historiska analyser

Bill Sund

Institutionen för Arbetsmarknadskunskap, Stockholms Universitet

Varför är just vissa lag framgångsrika? Vad kan vi lära oss av de framgångar svenska landslag haft i OS och VM? Bill Sund som är idrotts-historiker med egen fotbollsbakgrund tror att svaret är fotbollskultur. Den kan inte köpas för pengar utan bygger på den grund klubbarna själva format.

■■■ Svensk fotboll befinner sig nu återigen i en strålande period jämförbar med den runt 1950 (OS-guld 1948, VM-brons 1950 och VM-silver 1958). Men, trots att fotbollen sedan länge har varit den största folksporten i Sverige, saknas det i princip seriösa idrotts-historiska analyser av fotbollens framväxt ur olika aspekter. Detta gäller inte bara fotbollen utan så gott som alla idrotts-grenar.

Den idrotts-historiska forskning som finns behandlar huvudsakligen hela idrottsrörelsen och dess sociala, politiska och samhälleliga roll och implikationer. Kort sagt är idrotts-historia ett eftersatt forskningsfält.

För snart två år sedan togs dock initiativ (Jan Lindroth, Lars-Christer Olsson och Lars Arnesson) för att starta ett forskningsprojekt om svensk fotboll i ett historiskt och internationellt perspektiv. Och detta projekt stöds och finansieras av Svenska Fotbollförbundet och Centrum för idrottsforskning och beräknas vara slutfört till hösten.

Projektets metod är historieveten-

skaplig. Källorna utgörs av protokoll, rapporter och artiklar. Underlag samlas också in genom intervjuer och enkäter. Vare sig renodlade induktiva eller deduktiva förklaringsmodeller används utan snarare kommer en abduktiv modell till användning som kan sägas vara en syntes av de tidigare nämnda modellerna. Abduktion är huvudsakligen en kvalitativ metod och inbegriper förförståelse och bygger på fallbaserade studier och är därför lämplig i detta fall när det gäller att analysera följande stora sammanhang:

- 1 Rådande spelidéer, själva fotbollsfilosofin
- 2 Dominerande länder och klubbar
- 3 Ledande svenska lag
- 4 Ledarskaps- och utvecklingsfrågor
- 5 Amatör- och proffsfrågan

Flera epoker

Svensk fotboll består historiskt sett av tre-fyra välavgränsade epoker

beroende på vilka kriterier man främst lägger vikt vid. Den första perioden, grundläggartiden, varade från starten vid början av seklet fram till mitten av 1920-talet då allsvenskan startades och då det nya off-sidesystemet öppnade för olika mer eller mindre defensiva spelsystem.

Den andra epoken, som då inleddes och som varade fram till skiftet mellan 1950- och 1960-talet, innebar bland annat att det engelska tre-backssystemet (VM-systemet) fick hegemoni. I den tredje epoken som följde därpå introducerades 4-2-4 med flera taktiker i svensk fotboll.

Möjligen kan man också tala om en fjärde epok, som ännu pågår, som i så fall startades i mitten av 1970-talet när svensk fotboll lämnade "amatörstadiet" bakom sig och blev alltmer professionaliserad. På 1970-talet förankrades den engelska fotbollsfilosofin på nytt genom de engelska tränarnas och Tips-extras försorg och inledde sitt segertåg på svenska fotbollsplaner. Långbollandet och off-sidefä-lorna återkom för en tid.

I det historiska perspektivet kan

Nacka Skoglund
skakar hand med
Kung Gustav VI
Adolf vid fot-
bolls-VM 1958
på Råsunda i
Solna. Sverige
föll med 5-2 i
finalen mot
Brasilien. Foto
PRESSENS
BILD

man också konstatera att fotbollslandslaget alltid har vunnit sina framgångar när det funnits ett spelsystem som har haft om inte hegemoni så en mycket dominerande ställning i landet och bland klubbarna. Denna regel gäller hittills utan undantag.

Under tiden när det stod strid mellan helsingborgssystemet och trebackssystemet, även kallat VM-systemet i litteraturen, på 1930-talet främst, vann heller inte landslaget några större segrar. Spelarna mäs-

te ju helt enkelt vara vana vid samma system. Organiserandet av mittförsvaret var exempelvis en fråga där man måste vara överens.

Internationella framgångar

Svensk fotboll hade, med undantag för 1930-talet, stora internationella framgångar under den andra epoken och fann under denna period sin stil som kan karakteriseras som en förhållandevis defensivt upplagd fotboll med god organisation och förklassig laganda byggd

på kämpatag och medveten disciplin. Denna defensiv förenades under de riktigt goda åren med en offensiv som leddes av tekniska och snabba forwards av hög internationell klass. Detta oberoende av de två system som tillämpades.

Under denna fotbollshistoriska epok fördes typiskt nog en lång och intensiv diskussion om hur försvarsspelet skulle organiseras. Två modeller, helsingborgssystemet gentemot det engelska trebackssystemet, ställdes mot varandra.

Det intressanta här är att svensk fotboll kom att utveckla en alldeles egen modell som hade påtagliga likheter med "upplägget" nere i Europa och fotbollskulturerna där. Det visar att svensk fotboll hade god internationell förankring och att den förmådde utveckla fotbollen på egen hand.

Helsingborgssystemet eller "säckförsvaret" var defensivt men kombinerat med en bollsäker centerhalv och snabba och tekniska forwards blev systemet även "giftigt" framåt med många mål som följd. Anfallsspelet ansågs dock mer självklart och ett spel med två tillbakadragna inrar ifrågasattes egentligen aldrig.

Däremot nåddes först mot slutet av 1930-talet enighet om trebacks-systemet. Helsingborg och AIKs framgångar hade då upphört, de var systemets främsta representer.

Trebackssystemet blev senare så dominant att man kan tala om dess hegemoni inom svensk fotboll. Försvarsspelet kom på så sätt att utövas av fem man; till och med av sju man om inrarna drogs ner vilket sannerligen inte var ovanligt hos bottenlagen för att rädda poäng.

Inget genomslag i Sverige

Det lättflytande och rörliga fotbollspelet i enlighet med den kontinentala fotbollskulturen fick aldrig något genomslag i Sverige och detta trots de ungerska tränarnas trägna verksamhet (Lajos Czeisler och Istvan Wampetits). Försök gjordes och ansatser fanns men den genomsnittliga tekniska nivån var alltför låg för att en sådan fotboll skulle kunna förankras och utvecklas på djupet.

Vår spelkultur med dess brittiska bas var mycket svår att ändra och inflödet av engelska idéer var också stort inte minst genom "tipset" och alla tidningsreportage från den engelska ligafotbollen. WM-systemets hegemoni kom därför att bestå under lång tid.

Jämfört med förr, före 1925, fick egentligen bara centerhalven en helt ny roll och i viss mån också

inrarna, allt annat var ganska likt. I helsingborgssystemet var det främst ytterhalvorna som fick nya uppgifter, men denna förändring pekade också framåt mot ett helt nytt sätt att spela fotboll med fyra backar, två-tre mittfältare osv.

Även WM-systemet kom att upplösas åt detta håll genom att ytterligare en halvback måste göras om till back, dvs centerhalven. Man kan därför säga att det engelska WM-systemet, Chapmans skapelse, erövrade sin hegemoni i kamp mot ett inhemskt system med uppenbara rötter i den kontinentala fotbollsfilosofin som byggde på ett helt annat slags fotbollstänkande där man behöll en spelmotor, centerhalven, mitt på planen, planens fältherre för att använda en sliten militärmetafor.

Det är intressant att leka med tanken på hur svensk fotboll hade utvecklats om istället fyrabacks-systemet med en fri mittfältare hade fått hegemoni under slutet av 1930-talet. Hade vi då blivit lika oövervinnerliga som ungrarna?

WM-systemet segrade

Orsaken till WM-systemets seger bör sökas i vår fotbollskultur och närheten till den engelska fotbollen. Dessutom uppfattades helsingborgssystemet som mer defensivt av Carl Linde och de andra fotbollsexperterna i landet. Dessa experter var förutom ledare också påfallande ofta skrivande journalister vid denna tid och kunde därför tämligen obehindrat styra opinionen. De gick därför allt som oftast emot det kontinentala helsingborgssystemet trots dess större framtida potential. Det var Carl Linde som tog initiativet till förbundets Tekniska kommitté och till tränarutbildningen i landet. Han var en viktig "aktör" inom det fotbollsteoretiska området.

På klubbnivå finner man under denna andra epok att den forna göteborgsdominansen i stort hade upphört men fortfarande fanns de ledande göteborgsklubbarna GAIS, IFK Göteborg och Örgryte IS med bland toppklubbarna i allsvenskan.

Tre klubbar hade en överlägsen

ledning i maratontabellen vid periodens slut, nämligen IFK Göteborg, AIK och Helsingborgs IF. De stod sammantaget i en klass för sig eftersom de hade varit med och slagits om medaljerna de flesta åren sedan 1924/25.

Därefter, på behörigt avstånd, kom nästa generation fotbollsklubbar bestående av den lika berömda trion IF Elfsborg, IFK Norrköping och Malmö FF.

I tredje rummet och mycket klart efter kom sedan Örgryte IS, litet för sig, Degerfors IF, Landskrona Bois, IK Sleipner och Sandvikens IF.

Sammanfattningsvis handlade det således om en ganska liten grupp föreningar. Göteborgslagen fanns fortfarande med, framför allt IFK Göteborg, men hade förlorat sin ledande ställning. AIK fanns också med sedan tidigare. De nya giganterna var Helsingborgs IF, IFK Norrköping och Malmö FF. Sammanvägt för hela perioden kan man tala om dessa fem klubbar. Det var en god spridning över fotbollssverige med de tre storstäderna inprickade och med två andra betydande städer med i bilden: textilstaden Norrköping och färje- och industristaden Helsingborg.

De hade greppet

Går man igenom de fyra decennierna inom epoken får man fram att göteborgslagen och Helsingborg, mot slutet av decenniet, hade greppet över allsvenskan under 1920-talet.

1930-talet dominerades medaljmässigt av AIK och i viss mån av Elfsborg och Helsingborg.

Efterkrigstiden behärskades på ett märkbart sätt av de bägge huvudkonkurrenterna Norrköping och Malmö och av de stora fotbollsledarna "Nalle" Halldén och Eric Persson.

Frågorna man ställer sig är givetvis: Varför just dessa klubbar och inga andra? Varför förlorade göteborgarna sin nära nog hegemoniska ställning? Lärde de sig inte den nya mer defensiva fotbollsstilen? Hur åstakom Helsingborg sin vinnarkultur? Vad dolde sig bakom

AIKs 30-tal? Var det en kombination av smokinglir och solitt försvarsarbete? Vilket var Norrköpings koncept? Var det de norrländska värvningarna? Malmö då: Hur skall deras uppgång och starka ställning förklaras? Var allt "hövdingens" verk?

Varför var det bara vissa klubbar förunnat att kunna vinna allsvenskan? Fanns det någon hemlighet förborgad bakom de vinnande lagen? Var det en utländsk, läs ungersk tränare, som var svaret på gåtan? Ty det var påtagligt så att de utländska tränarna förde medaljer till klubbarna. Eller var det ledarskapet i klubben som var så utslagsgivande? En "Bill" Pettersson, en Eric Persson eller en "Nalle" Halldén? Eller handlade det om att finnas på den korrekta geografiska platsen vid rätt tid och ha tumme med fru Fortuna? För det kan knappast vara en slump att av de tio lagen som vann allsvenskan under denna långa period så kom tre från Göteborg, två från Stockholm och Norrköping och ett från Malmö respektive Helsingborg och Borås. Det handlade om fyra regioner i Sverige. Ett lag från norr om Stockholm har aldrig - säger aldrig - vunnit allsvenskan. Var det klimatet eller kulturen eller bäggdera?

Varje stadsdel har sin miljö och erbjuder olika uppväxtförhållanden. I denna miljö från arbetarnas söder i Stockholm har många av Hammarbys profiler formats och blivit speciella lirare. Mest känd är bolltrollaren "Nacka" Skoglund.

Bildade en fotbollskultur

Mitt preliminära svar på frågorna ovan är att det rörde sig om en mängd faktorer som sammantagna bildade det som kan benämnas fotbollskultur.

Lösningen på gåtan var fotbollskultur och en sådan kunde inte köpas. Den måste byggas från

grunden och fotbollskulturen måste bevaras - annars blev den förstörd. Det visar mina preliminära resultat såväl när det gällde svenska landslaget som klubbarna. Landslaget kunde bara byggas på den grund som klubbarna redan gjutit. Klubbarna och landslaget var en del av den gemensamma process som svensk fotboll utgjorde. ■

PRENUMERERA!

Ja, jag vill läsa om aktuella forskningsresultat inom fysiologi, humaniora, beteendevetenskap och traumatologi med anknytning till idrott. Därför prenumererar jag på Svensk Idrottsforskning. Prenumerationen kostar 100 kr för fyra nummer. Beloppet insättes på postgiro 649 89 71-8 (Mottagare: CIF)

Namn .....

Adress .....

Postadress .....

Kupongen skickas eller faxas till: Centrum för Idrottsforskning, Box 5626, 114 86 Stockholm. Tel 08-402 22 00, fax 08-21 44 94